

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΕΝΑΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ — ΙΟΥΝΙΟΣ

1936

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α. Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ»
ΙΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ 23 ἢ ΠΕΣΜΑΖΟΓΛΟΥ 3Α
ΑΘΗΝΑΙ

Τόδεματωνθήρεον

ΠΕΡΙ ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΚΑΙ ΤΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Ἄριστομένης Προβελέγγιος

Στὸ ἀγαπημένον του νησί, τὴ Σίφνον, ὅπου γεννήθηκε καὶ ὅπου πέρασε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ζωῆς του, πέθανε ὁ Ἄριστομένης Προβελέγγιος. Ἦταν, μαζί με τὸν Καμπούρογλου, ὁ πρεσβύτερος ἀπὸ τοὺς Ἑλληνες λογοτέχνες, δέκα περίπου χρόνια γεροντότερος ἀπὸ τοὺς ἀμέσως πρὸ ἡλικιωμένους, τὸν Παλαμᾶ καὶ τὸν Δροσίνη. Μὰ ἐνῶ ὁ Καμπούρογλος διατηρεῖ ὅλη τὴ θαλερότητά του καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ ἐργάζεται με σφρίγγος ἀληθινὰ νεανικό, ὁ Προβελέγγιος, τὰ τελευταῖα χρόνια, εἶχε καταληφθῆ ἀπὸ κούραση. Ἡ Ἀθήνα δὲν τὸν ἐβλεπε πιά ὅπως ἄλλοτε. Κλεισμένος στὸ νησί του, περνοῦσε τὴν ὥρα του μετὰ τὴ μελέτη καὶ τὸ ρεμβασμό, προσμένοντας ἤρεμα — ὅσο ἤρεμα μπορεῖ ν' ἀντικρούζη καὶ ὁ πρὸ φιλοσοφημένος νοῦς ἓνα τέτοιο γεγονός — τὸ θάνατον.

Ὁ Ἄγρας, στὴν ὠραιότατη μελέτη του γιὰ τὸν Προβελέγγιον ποὺ δημοσιεύτηκε πρὸ τριῶν χρόνων στὴ «Νέα Ἔστια», ὀνόμαζε τὸν ποιητὴ τῶν «Φθινοπωρινῶν Ἀρμονιῶν» στερνὸ Ἑλληνα ρομαντικό. Εἶναι σωστὸς ὁ χαρακτηρισμός, ἀν τὸν πάρομε ὄχι τόσο ὡς ἐτικέττα σχολῆς, ὅσο ὡς γενικὴ στάση ἐνὸς ἀνθρώπου μετὰ τὴ ζωὴ. Ὁ Προβελέγγιος, τὰ τελευταῖα σαράντα χρόνια τῆς ζωῆς του, — ἀπὸ τὸ 1890 καὶ ἔδωθε, — εἶμινε ἓνας «ἀσύγχρονος», καὶ νὰ σὲ ποιά ἐννοια, πλατειά, καθολικὴ, ταιριάζει, προπάντων, νὰ τὸν ὀνομάζουμε ρομαντικό.

***

Στὴ Γερμανία, ὅπου ἐξῆσε κάμποσα χρόνια σπουδάζοντας, πρᾶγμα σπάνιον ἐκεῖνη τὴν ἐπο-

χὴ, μὰ καὶ σήμερα, γιὰ νέον τῆς κοινωνικῆς θέσεως καὶ τῆς οικονομικῆς καταστάσεώς του, φιλολογία, ὁ Προβελέγγιος διαμόρφωσε ὅλη, μπορεῖ νὰ πῆ κανεῖς, τὴν ὄντοτήτά του, τὴν πνευματικὴ ὅπως καὶ τὴν ψυχικὴ. Ἐτράφηκε μετὰ τὴ γερμανικὴ ποίηση τῆς μεγάλης ρομαντικῆς περιόδου, τὴν ποίηση τοῦ Γκαίτε, τοῦ Σίλλερ, τοῦ Χάινε, τοῦ Λενάου, μετὰ τὴ γερμανικὴ μουσικὴ, μετὰ τὴ γερμανικὴ φιλοσοφία τοῦ Κάντ, τοῦ Σοπενάουερ, τοῦ Φίχτε, τοῦ Σέλλινγκ, γνώρισε βαθειὰ καὶ ἀγάπησε τὴν παλιὰ Γερμανία, τὴν εἰδυλλιακὴν, τὴν αἰσθηματικὴν καὶ ὄνειροπόλῃ, τὴν «ποιητικὴν» τὴν ἰδια ἐκεῖνην ποὺ τὴν ἀγάπησαν, γιὰ τοὺς ἰδίους λόγους, ἄνθρωποι τόσο διαφορετικῶν ἰδιοσυγκρασιῶν, ἢ Madame de Staël, ὁ Michelet, ὁ Ἐνγκλάρ Κινέ, ὁ Ρενάν. Καὶ ἀκριβῶς ἡ ἀγάπη του γιὰ τὴν παλιὰ Γερμανία, ἀγάπη βαθειὰ καὶ δυνατὴ, ποὺ ἀπλόηθηκε σὲ ὅλον του τὸ εἶναι, προσδιόρισε, μετὰ μιὰν ἀναγκαιότητα ποὺ ὁ Προβελέγγιος δὲν τῆς ἔφερε καμμιά ἀντίσταση, πνευματικὴ ἢ ψυχικὴ, ὅλη τὴν κατόπι κίνησή του — στά-

ση θὰ ταίριαζε νὰ πῶ — μετὰ τὴν ζωὴ, στάση ἐνὸς ἀσύγχρονου.

Κι' ἀλήθεια, ὁ σιφναῖος ποιητὴς κρατήθηκε, καὶ ὡς ἄνθρωπος καὶ ὡς δημιουργός, μακριὰ ἀπὸ τὸ θόρυβον καὶ τὸν πυρετὸ τῆς ἐποχῆς του.

Γραμματέας τοῦ Πανεπιστημίου ἓνα χρόνο, καὶ ὕστερα μιὰ ἔξαστια (1899—1905) βουλευτὴς Σίφνου, ἔζησε, ὅλον τὸν ἄλλο καιρὸ, σὲ μιὰν ἀριστοκρατικὴν ἀπομόνωση, μακριὰ ὄχι μονάχα ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους μετὰ διαφορετικὴ ἀπὸ τὴ δικὴν του ἰδιοσυγκρασία καὶ μόρφωση, μὰ καὶ ἀπὸ τοὺς κύκλους τοῦς φιλολογικοῦς. Ἡ γλυκύτατη, ἢ εἰρηνικώτατη, ἢ ἀγαθὴ, στὴν καλύτερην σημασίᾳ τῆς λέξεως, φύση του, μὰ καὶ ἡ στοχαστικὴ καὶ ἡ ρεμβαστικὴ συγχρόνως, δύσκολα μποροῦσε ν'

Ὁ Ἄριστομένης Προβελέγγιος στὸ ἐρημητήριόν του τῆς «Χρυσοπηγῆς».

ἀνεχθῆ τις βίαιες ἐπαφές μετ' τὴν καθημερινὴν ζωὴν, μετ' ὅλες τὶς βαναυσότητες, τὶς ταπεινότητες, τὶς μικρότητες, μετ' ὅλη τὴν κενότητα—τὴν ἰπαριτέ—ποῦ ἀποτελεῖ τὶς περισσότερες στιγμὲς τοῦ κοινωνικοῦ βίου. Νὰ γιατί, βγαλμένος βιά φροῦ ἀπὸ τὴν πρακτικὴν ζωὴν, ἀποφασισμένος, νὰ μὴν ἀκολουθήσῃ κανένα πρακτικὸν σταδίον, ἀπομακρύνθηκε σχεδὸν συγχρόνως κι' ἀπ' ὅλες τὶς ἄλλες μορφάς τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, κι' ἔγινε πολὺ γρήγορα αὐτὸ ποῦ ἔμεινε σ' ὅλην τὴν ζωὴν: ἕνας ἐρημίτης.

Αὐτὴ τὴ μόνωσιν τοῦ δὲ ὅ,τι πιὸ βαθὺν καὶ οὐσιαστικόν, αἰεὶ ὅ,τι πιὸ πολὺτιμόν ἔχει, ἰστορεῖ καὶ τὸ καλύτερον καὶ τὸ πιὸ προσωπικόν μέρος τοῦ ἔργου του. Ὁ ρεμβασμὸς, ἡ περισπύλασις, τὸ γαλήνιο ταξίδιον τῆς ψυχῆς μετ' εἰς τὴ φύσιν καὶ ἀπὸ κει' εἰς τοὺς κόσμους τοὺς πέρα ἀπὸ τὰ ὄρατα, ἡ συγκίνησις μπρὸς εἰς τὸ φαινόμενον τοῦ κόσμου, ἀρχὴ καὶ τέλος ὄλων τῶν θρησκευτικῶν καὶ ὄλων τῶν φιλοσοφικῶν, καὶ ἡ γλυκεῖα ἐνατένισις, ἡ καταλαγιασμένη, ἡ «ἀπολλώνια», στιγμῶν ποῦ ἄλλοτε ἴσως νὰ τὸν εἶχαν ταράξει καὶ τρικυμῆσαι, νὰ ποιά ὑπῆρξε ἡ ἐσωτερικὴ ζωὴ τοῦ Προβελλέγγιου καὶ νὰ τί συχνότερα βρισκόμεθα εἰς τὸ ἔργο του. Τὴν ποιήσιν τοῦ τὴν τρέφει ὁ ρεμβασμὸς, ὁ αἰσθηματικὸς καὶ ὁ φιλοσοφικὸς περισσότερο, ποῦ τὸν συναντοῦμε κι' αὐτόν, ἄλλωστε, εἰς τοὺς ἐρωτικὸν ρεμβασμοῦς του. Κι' ἂν ἡ ποιήσις τοῦ σιφναίου ποιητῆ, εἰς τὶς καλὰς στιγμὰς τῆς, μετ' εἰς τὴν μορφὴν τὴν λιτὴν, τὴν συγκρατημένην, τὴν ὄχι στεγνὰ καὶ ψυχρὰ πλαστικὴν, τὴν ἀρχαϊκὰ σεμνὴν, πραγματώνει καὶ εἰς τὴν οὐσίαν τῆς κάτι τὸ καθάρια ποιητικόν, ἂν μᾶς κάνει νὰ κοινωνοῦμε μετ' εἰς μίαν ἀληθινὴν ψυχικὴν ἀπόρροιαν, αὐτὸ ὀφείλεται εἰς τὴν ρεμβαστικὴν τοῦ διάθεσιν, εἰς τὴν φιλοσοφικὴν καὶ θρησκευτικὴν, τὴν ὀρθολογικὴν καὶ μυστικὴν, τὴν ἐρωτικὴν καὶ κοσμολατρικὴν, ὀφείλεται εἰς τὴν ρέμβησιν, εἰς τὸ ἴδιον δηλαδὴ στοιχεῖον τῆς ποιήσεως, καὶ εἰς τὸ ὅτι τὸ στοιχεῖον τοῦτο ἦταν ἡ πιὸ ἐσώτερη, ἡ πιὸ γνήσια ζωὴ τοῦ ποιητῆ.

* * *

Ἡ ρεμβαστικὴ διάθεσις τοῦ μᾶς ἐξηγεῖ καὶ τὴν μουσικὴν ὑψὴ τῆς ποιήσεώς του. Σ' αὐτὴν τὴν διαρκῆ «élévation», σ' αὐτὰ τὰ ποιήματα ποῦ, καθὼς πολὺ σωστά παρατηρεῖ ὁ Ἄγγελος, τὸ καθένα εἶναι σχεδὸν μιὰ ὠδή, οἱ τόνοι ποῦ εἰσχωροῦν βαθύτερα μέσα μας, εἶναι οἱ μουσικοί. Ἐκεῖ ὅπου τὸ κάθε τί εἰκόνα, σύμβολον, σκέψις, ὑλικὴ παράστασις, παίρνει κάτι τὸ ἀπροσδιόριστον καὶ τὸ θολόν, πάει νὰ γίνῃ τόνος. Ἐκεῖ ὅπου οἱ λέξεις, χάνοντας τὸ ὑλικόν τους βάρος, ἀποβάλλουν τὰ νοητικὰ τους δεσμά, γίνονται μιὰ μυστικὴ οὐσία ποῦ σμίγει μετ' εἰς τὸν μυστικόν ἔχουμε. Τοῦτο τὸ πετυχαίνει ὄχι σπάνια ὁ Προβελλέγγιος. Καὶ νὰ γιατί νομίζω ὅτι μετ' εἰς τὸ θάνατόν του χάνουμε ὄχι μονάχα μίαν ἀπὸ τὶς συμπαθέστερας, μιὰ ἀπὸ τὶς εὐγενικώτερας μορφάς ποῦ κινήθησαν ἀνάμεσά μας, μὰ κι' ἕναν ἀληθινόν ποιητῆ.

Κ. ΠΑΡΑΣΧΟΣ

Ντόλης Νίβας (Ἀπ. Βασιλειάδης)

Ἦσαν ἀπὸ τοὺς νέους λογοτέχνες ποῦ γνώρισαν ἀπὸ κοντά, ποῦ διάβασα ὅλα τὰ βιβλία τους καὶ ἄκουσα τὰ σχέδιά τους. Ἐργαζομὰ πολλὰς φορὲς γιὰ τὰ διηγήματα, γιὰ τὰ μυθιστορήματα, γιὰ τὰ θεατρικὰ τῶν ἔργων, καὶ πάντα εἶχα ἀντιρροήσεις γιὰ τὸ περιεχόμενον ἢ γιὰ τὴν λογοτεχνικὴν μορφὴν. Πίστευον ὅτι ὁ Νίβας βιαζόταν πολὺ, ὅτι δὲν προσπαθοῦσε οὔτε νὰ δῇ κάπως βαθύτερα εἰς τὴν ζωὴν οὔτε νὰ δουλέψῃ τὴν φράσιν τοῦ καὶ νὰ διαμορφώσῃ κάποιο ἔπος. Ἐβλέπα ὅτι ἔμεινε εἰς τὴν ἐπιφάνεια, ὅτι ἔτρεχε νὰ σταθῇ πλάι εἰς τὸν ἀναγνώστην ποῦ δὲ θέλει νὰ κοιτάσῃ καθόλου τὸ μυαλόν του, καὶ δὲν ἔδινε εἰς τὸν ἑαυτόν του τὸν καιρὸν νὰ κολλιεργηθῇ, νὰ σκεφθῇ, νὰ συλλάβῃ γενικώτερας ἰδέας καὶ νὰ πάρῃ θέσιν ἀνάμεσα εἰς τὶς ἀνησυχίας καὶ εἰς τὰς ἀγωνίας τῆς ἐποχῆς μας. Τώρα ὅμως, ποῦ ὁ ἀδικὸς θάνατός του μᾶς καλεῖ νὰ κάνουμε, τόσο πρόωρα, τὸν ἀπολογισμὸν τῶν τριάντα τεσσάρων χρόνων του, δὲ θυμᾶμαι τίποτ' ἀπ' ὅλα αὐτὰ. Ἐνα βαρὺ χέρι παίρνει ἀπὸ μπρὸς μου τὰ βιβλία του, κλείνει εἰς τὶς σελίδες τους τὶς ἀναρίθμητες ἠρωϊδίδες του, τὶς κοσμικὰς ἢ ρωμαντικὰς μικροῦλες, — ἦταν ἡ ἀδυναμία του καὶ τὰ κύρια πρόσωπα τῶν περισσότερων ἔργων του, — τὶς σβύνει ἀπὸ τὴν μνήμην μου, καὶ μοῦ παρουσιάζει τὸν πραγματικὸν Νίβαν: τὸν δραστήριον, τὸν ἐνεργητικώτατον, τὸν ἀκούραστον, τὸν νέον λογοτέχνην καὶ δημοσιογράφον ποῦ ἤθελε πάντα νὰ δημιουργῇ κίνησιν, νὰ διευθύνῃ περιοδικὰ κ' ἐφημερίδας, νὰ ἐρχεται εἰς ἐπαφὴν μετ' εἰς τὸ μέγαλον κοινόν, νὰ προκαλῇ τὸ ἐνδιαφέρον του. Σὲ πόσας δουλείας, φιλολογικὰς ἢ δημοσιογραφικὰς, δὲν ἀνακατεύτηκε τὰ τελευταῖα δέκα χρόνια! Καὶ πόσας ἄλλας δὲ σχεδίαζε νὰ σκαρῶσῃ! Δὲ θυμᾶμαι νὰ ἐκάναμε μαζί, περισσότερο ἀπὸ δυὸ-τρεις φορὰς, σοβαρὰ λογοτεχνικὴ συζήτηση. Προτιμοῦσε πάντα νὰ μοῦ λέγῃ τί σχεδίαζε γιὰ νὰ ἐξασφαλιστῇ ἢ στενὴ ἐπαφὴ τῶν λογοτεχνῶν μετ' εἰς τὸ εὐρύτερον ἀναγνωστικόν κοινόν, καὶ μετ' εἰς τὸ μολύβι εἰς τὸ χέρι, ἔκανε τοῖς πιὸ ἐνθαρρυντικὸν λογαριασμὸν. Ὁνειρόν του ἦταν νὰ βγάλῃ μιὰ ἐβδομαδιαία φιλολογικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ἐφημερίδα. Καὶ εἶχε πολλὰς ἐλπίδας γιὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς. Ἡ αἰσιοδοξία του, ὅταν προετοίμαζε ἀνάλογον δουλείαν, ἦταν ἴση μετ' εἰς τὴν δραστηριότητά του. Κι' αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ αἰσιοδοξία μετ' εἰς τὸν ῥόμον, ἀπὸ τὴν ἐποχὴν ποῦ ἔκαμε, ἐδῶ κ' ἔξω πανωκάτω μῆνες, τὴν πρώτην τοῦ ἐγχείρησιν. Ἦξερα ὅτι ἦταν καταδικασμένος. Καὶ καταλάβαινα ὅτι ἀπ' αὐτὴν ἴσα-ἴσα τὴν αἰσιοδοξίαν, ποῦ γινόταν ἀμέσως ἀσυγκράτητη δραστηριότητα, κινδύνευε περισσότερο παρά ἀπὸ καθενὸν ἄλλο. Ἦταν ὁ χειρότερος ἐχθρὸς του, ἀλλὰ καὶ τὸ χαρακτηριστικώτερόν του γνώρισμα. Κι' αὐτὴ τώρα τὸν τοποθετεῖ εἰς τοὺς λογοτέχνες τῆς γενεᾶς του: ἂν τὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ ἀνθρώπους ποῦ νὰ προκαλοῦν μετ' εἰς τὴν δραστηριότητά τους κάποια κίνησιν, ὁ θάνατος τοῦ ἀληθινοῦ Ντόλη Νίβαν ἦταν μιὰ πραγματικὴ ἀπώλειον γιὰ τὴν Λογοτεχνίαν μας.

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ